

**ЧИТАТЕЛСКИ НАГЛАСИ
ПРИ ИЗБОРА МЕЖДУ ПЕЧАТНИ И ЕЛЕКТРОННИ КНИГИ**

Георги Александров*, Лилия Райчева**

Статията се основава на резултати от проучването „Измерения на четенето и възприемането в дигиталната ера“, проведено в периода февруари – март 2018 г. в рамките на международната програма на Европейската комисия COST IS 1404 Акция: „Еволюция на четенето в ерата на цифровизацията“. Проучването цели не само да се установят читателските нагласи, но и да се открият причините за тях. Формулирани са конкретни изводи, свързани с предпочитанията за това как се чете – на хартиен носител или на електронни устройства, и за това на какъв формат се чете – печатен или електронен. Тези предпочитания нямат сериозни различия нито по възрастов, нито по професионален показател. Ясно се очертава обаче преобладаващо пристрастие към традиционното четене в печатния формат на книгата.

Ключови думи: печатна книга, електронна книга, читателски нагласи, електронно устройство, електронно четене

Митът за електронните книги

През лятото на 2011 г. Джеф Безос ликува: „Много се надявахме, че това един ден ще стане, но никога не сме си представяли, че ще се случи толкова бързо“. Така основателят на „Амазон“ коментира новината, че продажбите на електронни книги от медийния му гигант са надминали тези на печатните книги (Miller and Bosman, 2011).

Пазарният бум на електронни книги в края на първото десетилетие на новия век бързо достига и други големи пазари. Темповете на растеж са главозамайващи. През 2013 г. продажбите на електронни книги в САЩ са петдесет пъти по-големи в сравнение с 2008 г. И големите медийни компании, и независимите издателства виждат огромен потенциал в електронната книга като технологична новост, която предлага възможност за лесен достъп, съхранение, пренасяне и – най-важното – за четене по

всяко време и при всякакви обстоятелства. Подмяната на печатните книги с електронни изглежда не само вероятна, но често се представя и за неизбежна. Не закъсняват експертните прогнози, които отразяват не само бързия растеж на електронните книги, но и ентузиазма, обзел и издатели, и читатели – поне на най-развитите книжни пазари.

През 2014 г. мащабно международно проучване на авторитетната консултантска компания „Прайсуотърхаус Купърс“ прогнозира, че на книжния пазар за индивидуално потребление (без образователна и професионална литература) електронните книги ще продължат непрестанния си възход и ще надминат по продажби печатните книги и аудиокнигите взети заедно в САЩ и Великобритания през 2018 г. (Suich 2014; Sweney, 2014) А според смелата прогноза на IDATE Digiworld, също от 2014 г., делът на електронните книги в Европа ще нарастне от 4.5% през 2013 г. на 21% през 2017 г. (E-Book Market Share in Europe, 2014)

Прогнозите не се сбъдват. Реалността се оказва съвсем различна.

Точно през 2014 г. в САЩ започва постоянен спад в продажбите на електронни книги, при това - придружен с постоянен растеж на печатните. Тенденцията е устойчива. Сравнението на първите тримесечия на 2018 и 2017 г. на американския пазар на книги за индивидуално потребление показват намаление на продажбите на електронни книги с 3.2% и увеличение с 6.3% при печатните (Book Publisher Revenue Up). Днес цитираната по-горе прогноза на „Прайсуотърхаус Купърс“ изглежда още по-нелепа, тъй като аудиокнигите също непрестанно растат редом с печатните книги през последните години, при това не само в САЩ. Не се сбъдва и прогнозата за Великобритания, където едновременните процеси на спад на електронните книги и растеж на печатните започва от 2015 г. (UK Publishing, 2017) Най-големият европейски книжен пазар – германският, също следва тази тенденция и през 2017 г. за първи път продажбите на електронните книги намаляват, макар и само с 1,4%. (Books and the Book Trade, 2017) През 2014 г. продажбите на електронни книги във Франция скачат с 53%, но през 2015 и 2016 г. растежът спада, запазвайки все пак добър темп и през тези две години – съответно 11% и 29%. (Chiffres clés, 2016)

Далеч от действителността е и предвиждането за бум на електронните книги в цяла Европа. През 2016 г. делът им на най-големите европейски пазари е с много по-ниски нива от прогнозираните: 15.3% във Великобритания, 8.6% във Франция, 5% в

Испания, 4.6% в Германия, (Chiffres clés, 2016; Comercio Interior del libro en España, 2017; Das E-book, 2017; The UK Book Industry in Statistics 2016.).

Спадът на продажбите на електронни книги и неочакваният растеж на печатните книги е следствие от комбинираното въздействие на фактори от икономическо, социално и технологично естество. Едно от обясненията за тази тенденция, проявена и в САЩ, и на големите европейски пазари, трябва да се потърси и в читателските нагласи, чиято устойчивост като че ли е останала встрани от анализирането на бъдещето развитие на печатната книга.

Интересно е да се проследят някои от проучванията на читателското поведение в средата на второто десетилетие на новия век, когато електронните книги достигат своя пазарен връх и в САЩ, и на някои от големите европейски пазари. Точно по това време редица проучвания сигнализират за устойчиво пристрастие към печатната книга, останало незабелязано за пророците на нейната гибел.

Едно от тях, проведено през 2013 г. в тринайсет страни, показва, че потребителските нагласи са в полза на традиционното четене. На въпроса какви книги ще четат след три години отговора „само печатни“ избират 16% от американците и 5% от британците, докато делът на тези, които смятат, че ще четат само е-книги, е съответно 5% и 2%. (Global E-book Survey, 2103) Сходен е резултатът от проучване сред читатели на печатни книги във Франция от 2014 г. На въпроса дали имат намерение да започнат да четат електронни книги 59% отговарят „със сигурност не“, а едва 3% – „със съсигурност да“. (Etude de perception, 2014). В Германия проучване на компанията GfK установява, че през 2015 г. делът на хората, които искат да купуват само печатни книги, се е увеличил спрямо предната година от 38% на 45%, като се запазва делът от 8% на тези, които искат да купуват само или предимно електронни книги. (Books and the Book Trade, 2015)

Колкото и разнообразни да са факторите, въздействащи върху книжния пазар, читателските нагласи имат ключово значение. Ето един показателен пример: през 2014г. растежът на продажбите на електронни книги в Испания достига 110 милиона евро и бележи забележителен ръст от 35% спрямо 2013 г. През следващите две години обаче пазарът на електронни книги отбелязва съвсем минимален растеж: 5% за 2015 г. и едва 1.5% за 2016 г., когато продажбите са малко над 117 милиона евро. А по отношение на

продадените екземпляри електронните книги дори отбелязват спад – от 12.7 милиона през 2015 г. на 12.3 милиона през 2016 г. (Comercio interior del libro, 2016) Негативната тенденция в реализацията на електронните книги в Испания не изглежда изненадваща, ако се вземат предвид читателските нагласи. Социологическо проучване от края на 2014 г. установява, че 80% от испанците предпочитат да четат на хартиен носител, 11% – на електронно устройство, а 9% нямат ясно предпочитание. Всеки шести испанец тогава не знае какво е електронна книга, а сред тези, които знаят, само 33% са чели изцяло или частично книга в електронен формат. (Barómetro de diciembre 2014, 2014)

В България няма достоверна статистика за продажбите на електронни книги, така че не е възможно да се прави пазарна съпоставка с печатните книги. Ценен източник с официализирани данни е ежегодният бюлетин на Националната агенция за ISBN, от който може да се проследят количеството и типът на книгите с присъден Международен стандартен книжен номер (ISBN). Броят на ISBN-и за електронни издания спада постоянно през последните пет години: от 1353 през 2013 г. на 1165 през 2017 г. Трябва да се има предвид, че първо, под „електронни издания“ се разбират както електронните книги, така и аудиокнигите, и второ, често за едно и също заглавие се получава повече от един ISBN, тъй като за всеки формат на електронната книга (например PDF или ePub) се присъжда отделен ISBN. За сравнение, след известен спад през 2015 г. броят на ISBN-ите на печатните книги нараства през последните две години, като достига рекордните 10 158 през 2017 г. (Книги и издатели в системата ISBN)

Информацията на Националния статистически институт за издадените в България книги се основава на библиографското описание на депозираните издания в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Тъй като все още няма създадена онлайн платформа за депозиране на електронните издания, се отчитат само тези от тях, депозирани на физически носител (Тотоманова и Стефанова, 2013). Затова според Националния статистически институт у нас се издават само по няколко десетки електронни издания годишно – количество очевидно различно от действителността, най-малко защото броят на издадените ISBN-и за този тип издания през последните няколко години е над хиляда. (Книгоиздаване и печат, 2017)

Ето защо всяко проучаване на читателските нагласи може да допринесе за опознаването на продуктовата структура на българския книжен пазар, а и за формулиране на предположения за бъдещото му развитие.

Предмет и цели на проучването

Проучването „Измерения на четенето и възприемането в дигиталната ера“ се провежда в рамките на програмата на Европейската комисия COST IS 1404 Акция: „Еволюция на четенето в ерата на цифровизацията“, подкрепено от Фонд „Научни изследвания“ по проект Д КОСТ № 01-10/04.08.2017.

В България проучването се осъществява чрез метода дълбочинно интервю и се провежда през периода февруари-март 2018 г сред книгоиздатели, библиотекари, книгоразпространители, университетски преподаватели и активни читатели .

Средната възраст на интервюираните е 40 години, като възрастовият им диапазон е от 20 до 67 години. Разпределението по възрастови групи е сравнително равномерно: 5 – между 20 и 30, 6 – между 30 и 40, 5 – между 40 и 50, 4 – между 50 и 60, 1 – над 60. Предмет на проучването са читателските нагласи в цифровата ера. Целта му е да се установят предпочитанията относно начина на четене – на хартиен носител или на електронно устройство, както и относно книжния формат – печатен или електронен.

Въпросникът, съставен от проф. дн Добринка Пейчева, включва петнайсет въпроса. Въпросите са обособени в две тематични групи. Първата се отнася до двата типа четене – на хартиен носител и на електронно устройство, а втората – до двата типа книги – печатни и електронни.

Хартиен носител или електронно устройство

Първите четири въпроса целят да разкрият нагласите за четене на хартиен носител и електронно устройство. Тези въпроси не насочват към конкретно четене на книга в печатен или в електронен формат, а изискват от интервюираните да обоснове предпочитанията си към един от двата начина на четене.

Повече от половината участници в дълбочинното интервю отговарят, че четат и по двата начина (57%). Една трета обикновено четат на хартиен носител и само за 10% обичайното четене се извършва на електронно устройство. Този въпрос разкрива

практиките на четене, докато следващият уточнява по-ясно предпочитанията. Превесът на предпочитанието да се чете на хартиен носител е категоричен спрямо четенето чрез електронно устройство: 72% на 14%. Отговорът „за мен няма разлика“ са избрали 14%.

Таблица 1: Предпочитания относно начина на четене

Сред предимствата, най-много интервюирани споделят по-лесното възприемане (48%), а 14% – по-лесното запаметяване. Половината от интервюираните са се възползвали от възможността да споделят други причини за предпочитанието си да четат на хартиен носител, като изтъкват най-вече сетивните възприятия и физическия контакт с книжното тяло. Ето някои от изразите, с които е формулиран този вид предпочитание към хартиеното книжно тяло: „удоволствие от допира“, „докосване на книгата“, „обичам миризмата на книгите“, „включване на повече сетива в процеса“. Пристрастието към хартиения носител има и естетическа страна, изразена чрез „разглеждам я като произведение на изкуството“, „доставя ми удоволствие, когато корицата, хартията, оформлението са добри“. Срещат се и чисто прагматични основания като „възможност за водене на записки“ и „удобство на книжния носител“. Някои от предпочитанията се основават на сравнение с недостатъци на електронното устройство като „по-малко зрително натоварване“ и „не се притеснявам, че ще падне батерията“. Използвана е и по-общата формулировка „по-пълноценно изживяване“.

Изборът сред допълнително посочените причини очертават три главни аспекта на предпочитанието да се чете на хартиен носител: рационален, свързан с възприятието

на книгата като съдържание, сетивен, свързан с книгата като предмет, и емоционален, свързан с изживяването и естетическата наслада при общуването с книгата.

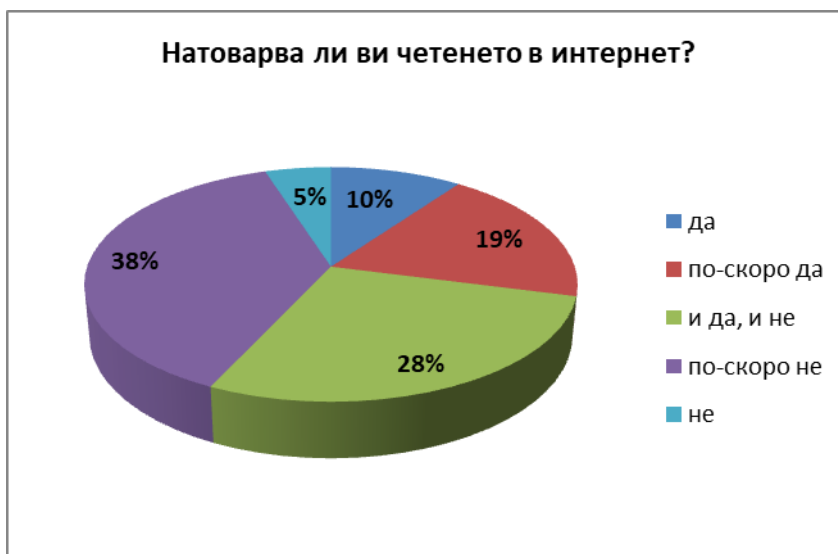
Сред отговорите на тези, които предпочитат четене чрез електронно устройство, превес има възможността за обратна връзка при участието във форуми и включване в чатове. Само един от интервюираните посочва, че причината да предпочита електронно устройство е по-лесното възприемане. В свободно формулираните причини изцяло доминира прагматичният аспект. Основното предимство е капацитетът на електронното устройство да побере „стотици книги“, при това - с възможността чрез него да се чете „по всяко време“, „в метро“, „в движение“, „при пътувания“.

Отговорите на първите четири въпроса свидетелстват за осъзнати предпочитания. Нито един от интервюираните не споделя че „не се е замислял/а“ на въпроса за предпочитания начин на четене или „навик“ като причина да се чете на хартиен носител.

Очертава се разлика в читателските предпочитания. Тези, които предпочитат хартиения носител, посочват причини, свързани с цялостното изживяване и пълноценното възприятие на книгата и като съдържание, и като предмет. За разлика от тях, тези, които предпочитат електронните устройства, изтъкват прагматични предимства, най-вече свързани с лесната им преносимост.

Двата въпроса, свързани с четенето в интернет, предизвикват широк спектър от отговори. На въпроса дали четенето в интернет натоварва категоричните отговори са много малък дял: 10% – „да“ и 5% – не. Превес имат отговорите „по-скоро не“ (38%) спрямо „по-скоро да“ (19%). Липса на ясно становище показват 28%. Тези, които смятат, че четенето в интернет ги натоварва в някаква степен, най-често посочват, че причината е в появата на „нежеланите неща“ като реклами и онлайн анкети. Сред допълнително изброените причини се откроява голямото количество информация. Две са посоките, в които респондентите намират недостатъците на изобилието от информация. Едната е огромният обем излишна информация, която „разсейва“ и „губи много време“. Другата е съмнението в надеждността на информацията, което налага проверки, свързани с усилия и време.

Таблица 2: Усещане за натоварване при четенето в интернет

Оказва се, че натоварващо е не самото четене на текста, избран при целенасочено влизане в интернет. Интервюираните почти единодушно усещат натоварване най-вече в отклоняването от първоначално избрания текст – било поради спонтанен интерес към друга случайно появила се информация, било поради допълнително проверяване на търсената информация..

Печатни или електронни книги

Втората част от дълбочинното интервю е насочена конкретно към четенето на книги в печатен и в електронен формат.

Три от въпросите установяват предпочитаните устройства за четене на електронни книги. Две трети от интервюираните ползват електронен четец. На въпроса кога четат на него половината от тях отговарят „когато съм в движение и мога навсякъде да чета“, а една трета посочват „почти винаги, защото свикнах с този начин на възприемане на четенето“. Двама от интервюираните са направили едно и също допълнително уточнение, че прибягват до електронния четец, когато не са успели да намерят интересувашото ги заглавие в книжен вариант. Сред другите устройства най-предпочитан е компютърът, следван от таблета, а смартфонът се оказва най-малко използван за четене на електронни книги.

Въпросът „Кой формат книги предпочитате да четете – печатен или електронен?“ изисква избор между един от двата формата, но и между една от двете степени: изключително или предимно. Само печатни книги четат 19%, предимно

печатни книги – 57%, а предимно електронни книги – 24%. Нито един от интервюираните не е посочил, че чете само електронни книги. Този резултат говори за преобладаващото предпочитание към четенето на печатни книги.

Таблица 3: Предпочитания към един от двата книжни формата

Въпреки изявеното пристрастие към печатния формат, нито един от анкетираните не смята, че интересът към него се увеличава. Мнозинството (76%) са на мнение, че интересът към печатните книги в общи линии се запазва. Тези, които смятат, че интересът намалява (24%), определят намалението като „умерено“ или „слабо“, но никой не споделя опцията „драстично“. Причините за спада на интереса към печатните книги се търси най-вече в масовото навлизане на новите информационни технологии, особено популярни сред младите хора. Един от респондентите вижда причината в „огромното разнообразие от занимания за запълване на свободното време, за набиране на информация, учене“, достъпно чрез електронните устройства.

Последните два въпроса целят да разкрият очакванията на читателите за бъдещето на печатните и електронните книги.

Мненията са различни, но без крайности – липсват както прогнози за изчезването на печатната книга, така и очаквания за пълна доминация на електронната книга.

Вижданията за бъдещето на печатните книги са в сравнително малък диапазон и варират между „интересът към тях ще расте“ до „все по-малко ще се четат, но няма да изчезнат“. Преобладава мнението, че двата формата ще продължат да се ползват и

развиват паралелно. Отчита се и процесът на приспособяване на печатния формат към новата медийна среда, като се изтъква необходимостта от дигитализиране на печатните книги, както и от „съчетаване с възможностите на електронните устройства“.

Въпросът за бъдещето на електронните книги поражда по-поляризирани мнения: от очакването за „бум на електронни и аудиокниги“ до „поредната модна вълна, на която ще ѝ отмине времето“. Сдържани и дори скептични прогнози правят две трети от интервюираните. Някои са категорични: „винаги ще се чете на хартия“, „хартиената книга никога няма да бъде изместена от електронната“. Други смятат, че има „тенденция към намаляване на продажбите и търсенето“ на електронните книги или прогнозираат, че те „скоро ще достигнат максимума си“.

Едва една трета от интервюираните показват категоричен ентузиазъм относно бъдещето на електронните книги като „все по-предпочитани“ или пък предвиждат, че те „ще превземат все по-големи територии“.

Прогнозите за бъдещето на печатните и електронните книги имат няколко аспекта.

Очертава се типологично разделение по жанр между двата формата. Електронната книга се свързва с художествената литература, с учебници и справочници, както и с „популярните четива“. Преобладава мнението, че хартиеният формат ще бъде по-подходящ за албуми, илюстрирани книги и детски издания. В един от по-категоричните отговори се твърди, че печатната книга ще остане „запазената марка за висока литература и класика“.

Оформя се и разлика във възприятието за бъдещето на продуктовото развитие на двата формата. Очаква се печатните книги да поскъпнат. Някои дори ги виждат в бъдеще като „люксовна вещ“, „удоволствие“ и „люкс“. Присъства и предположението, че пазарът „ще изобилства от скъпи издания от бутикови издателства“. Липсата на вещественост у електронните книги пък води до мнението, че те „ще се търсят от хора, за които водещо е съдържанието, а не вещта“.

Различни очергания добиват и прогнозите за профилите на читателската аудитория на двата книжни формата. Като логично продължение на възприятието за печатната книга като скъп продукт, адекватен за високата литература, читателите на печатната книга са оценени като „истинските почитатели на четенето“. Някои

предвиждат, че естетите и библиофилите винаги ще търсят печатните книги. Усещането за бъдеща елитарност на печатните книги намира израз и в прогнозата, че те ще бъдат четени „от все по-тесен кръг читатели“ и в разбирането, че „истинският читател би предпочел печатната книга“. Към профила на бъдещите читатели на печатни книги се включва и още една характеристика – „възрастните хора и традиционалистите“.

Възрастта като отличителен белег има още по-голямо значение за профила на читателите на електронни книги. Интервюираните приемат, че младите хора са по-активните читатели на електронните книги. Говори се за „easy-поколението“ и за „привързаността на младите към технологиите“. С обратен знак на традиционното четене, един от отговорите звучи категорично: „печатната книга не е модерна“.

Развитието на технологиите осезателно присъства в прогнозите за бъдещето на книгите, но най-вече те се свързват с електронния им формат. Интервюираните не очакват иновативни промени, относно печатните книги. Формулирани са, обаче, прогнози за „усъвършенстване на електронните устройства“, както и предположението, че „нов скок в технологиите би дал тласък“ на електронните книги. Основание за оптимизъм относно електронния формат е разбирането, че „информационната функция на книгата се изпълнява по-добре от други технологии“.

Въздействието на професията и възрастта върху читателското поведение

Резултатите може да бъдат анализирани и чрез допълнително разделение между интервюираните по два признака – възраст и професионално занимание.

По възрастов признак интервюираните се разделят на две групи – от 20 до 40 години (11 души) и над 40 години (10 души). По нататък те ще бъдат наричани за удобство „младите“ и „възрастните“. Това разделение се прави в съответствие с международно научно изследване на програмата на Европейската комисия COST IS 1402 Акция: „Възрастовата дискриминация – мултинационална, интердисциплинарна перспектива“, подкрепено от Фонд „Научни изследвания“ по проект Д КОСТ № 01-11/04.08.2017.

Относно начина на четене няма сериозни различия. Делът на тези, които предпочитат четене на хартиен носител, е почти еднакъв: 72% от младите и 70% от възрастните. Разлика има при предпочитанието да се чете на електронно устройство:

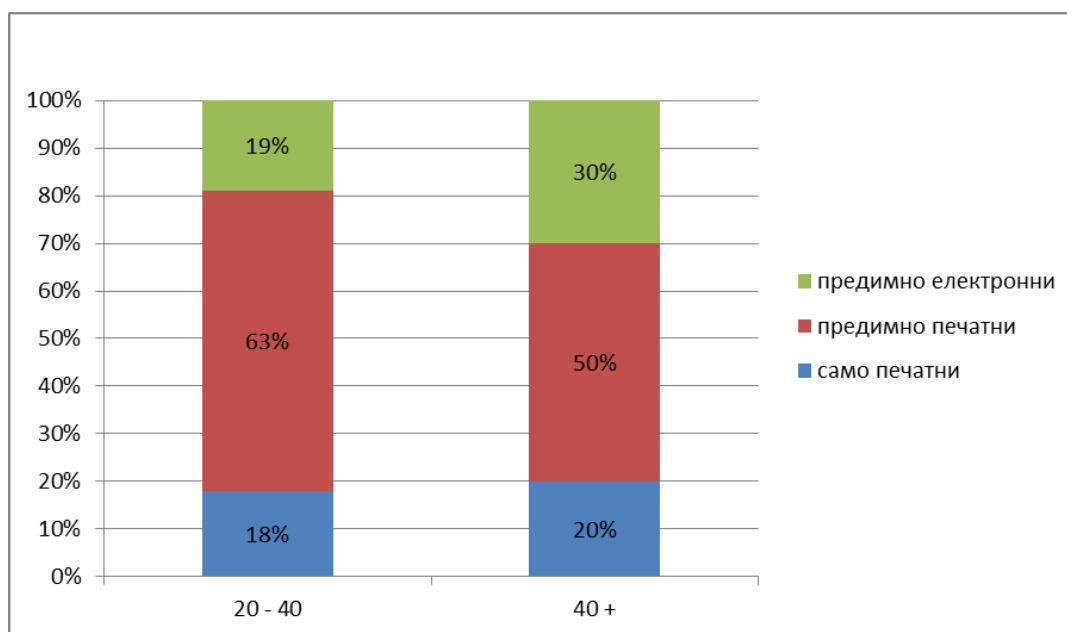
10% при младите и 20% при възрастните. Без ясно предпочитание са 18% от младите и 10% от възрастните.

Усещането, че четенето в интернет ги натоварва, е сходно при двете възрастови групи: при 28% от младите и при 30% от възрастните. Делът на тези, които смятат, че четенето в интернет не ги натоварва, е по-малък при младите – 36% спрямо 50% при възрастните. Без ясно становище са 36% от младите и 20% от възрастните.

Електронен четец ползват две трети от младите и малко повече от половината от възрастните. Евентуални очаквания за голяма разлика между двете възрастови групи не се потвърждават.

Макар и сходни, резултатите относно двата книжни формата показват по-изявени предпочитания към електронната книга сред възрастните. Предимно или само печатни книги четат 81% от младите и 70% от възрастните. Предимно електронни книги четат около една пета от младите и една трета от възрастните.

Таблица 4: Предпочитания по възрастов признак за четене на печатни и електронни книги

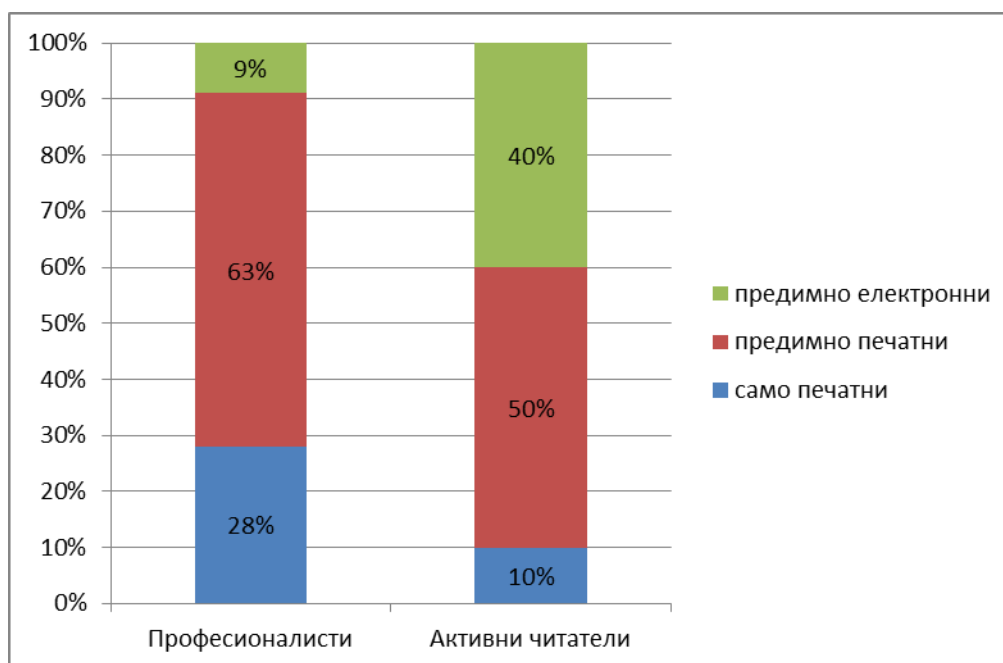
По професионален признак деленето е също на две групи, макар и с известна условност. В едната група са библиотекарите и издателите, които професионално са тясно обвързани с книгите във всекидневната си практика. Другата група включва хора с различни занимания, които четат интензивно, както поради служебни и академични

задължения, така и поради вътрешна необходимост. За удобство групите могат да се нарекат „професионалисти“ (11 души) и „активни читатели“ (10 души).

На въпроса за предпочитания начин на четене почти всички от професионалистите (90%) посочват „на хартиен носител“, докато този начин на четене избират половината от активните читатели. Нито един от професионалистите не заявява, че предпочита да чете на електронно устройство, докато този начин на четене посочват една трета от активните читатели. Останалите отговарят, че за тях начинът на четене е без значение.

Част от интервюираните не могат точно да преценят дали четенето в интернет ги наговарва. Отговорът „да“ и „по-скоро да“ избират малко повече от една трета от професионалистите, но само една пета - от активните читатели. Още по-ясно е различието при отговорите „не“ и „по-скоро не“, избрани от повече от половината от активните читатели спрямо една четвърт от професионалистите.

Таблица 5: Предпочитания по професионален признак за четене на печатни и електронни книги

Има съществена разлика в дела на тези, които ползват електронен четец – 45% при професионалистите и 90% при активните читатели.

Тази по-изявена склонност към електронното четене намира потвърждение при избора на алтернативен отговор кой е предпочитаният формат – печатният или

електронният. Почти всички от професионалистите посочват, че четат само или предимно печатни книги, докато това е предпочитанието на 60% от активните читатели. Съответно, отговорът „чета предимно електронни книги“ е избран от 9% от професионалистите, но от 40% от активните читатели.

Съпоставката по професионален признак дава основание за извода, че при библиотекарите и издателите читателската нагласа е по-устойчива и предпочитанието към печатния формат и четенето на хартиен носител е по-силно изразено. Може би една от причините за това е в пренебрежимо малкия пазар на електронни книги у нас, както и липсата на процедура за депозиране на електронните книги. Така мястото на електронната книга в професионалната практика на издатели и библиотекари е много по-незначително от това на печатната книга. За тази група от интервюираните дори предимствата на новите технологии не биха били в състояние да изместят печатната книга, която ще става по-скъпа, по-ценна и по-недостъпна, докато електронната книга ще бъде по-подходящият формат за развлекателни четива и учебна литература.

При активните читатели електронният формат очевидно допълва възможностите за четене като по-лесно достъпен, а и по-евтин, като се има предвид голямото количество електронни книги, до които има безплатен достъп – както регламентиран, така и нерегламентиран. И при тази група от интервюираните има очакване за бъдещо жанрово профилиране на двата книжни формата.

Резултатите доказват устойчиви читателски нагласи

Анализът на отговорите на интервюираните в дълбочинното интервю, в което участват 21 пълнолетни български граждани, изисква да се разграничат два момента от включените въпроси в интервюто. Първият включва въпросите, свързани с четенето на хартиен носител или електронно устройство, без да се уточнява обектът на четенето. В голяма степен обаче отговорите показват, че интервюираните разбират четенето на хартиен носител най-вече като четене на печатна книга. При въпросите относно четенето на електронно устройство и особено при въпроса за четенето в интернет се третира голямото разнообразие от текстове в електронен формат. Вторият момент е насочен конкретно към четенето на книги, като се цели да се установят читателските предпочитания, нагласи и възприемане на два формата – печатен и електронен.

Предпочитанието да се чете на хартиен носител е категорично изразено от 72% от анкетиранияте, като само 14% предпочитат да четат на електронно устройство. По-задълбочена е аргументацията на тези, които предпочитат да четат на хартиен носител. Техните читателски нагласи имат три аспекта – рационален, сетивен и емоционален. Рационалният се изразява в разбирането, че четенето на хартиен носител осигурява по-добро възприемане на съдържанието на книгата. Сетивният се отнася до усещанията при физическия контакт с книгата. Емоционалният е свързан с цялостното изживяване в процеса на четене, както и с естетическото отношение към печатната книга.

Предпочитанията към четенето на електронно устройство се свързват най-вече с предимствата на мобилността. Голямо значение има и капацитетът на електронните устройства да побират огромно количество електронно съдържание. Така възможността да се носят много книги едновременно, както и да се чете навсякъде и по всяко време, се превръща в ключово предимство.

Най-малко категорични отговори получава въпросът за натоварването при четене в интернет. Надделява мнението, че натоварващо е не самото четене. Проблемът е в огромното количество налична информация, често определена като „излишна“ и „ненужна“, която отклонява читателя от целенасочено и ефективно четене. Отговорите излъчват и недоверие към информацията в интернет, като натоварващи се оказват и проверките на нейната достоверност.

Интервюираните ясно демонстрират пристрастие към печатния формат на книгата. Три четвърти от тях предпочитат да четат само или предимно печатни книги. Прогнозите на респондентите за бъдещето на двата формата, независимо от това кой формат предпочитат, дават основание за два извода:

- печатните книги не се възприемат като обречени на изчезване;
- електронните книги вече са демитологизирани.

Във възприемането на двата формата се очертават съществени разлики. Разграничението между тях често се прави на основата на противоположни характеристики. Печатните книги се свързват с традиционно, а електронните - с модерно читателско поведение. В жанрово отношение печатната книга се възприема като продукт с по-висока стойност – както в художествено отношение (висока литература), така и в материално отношение (висока цена). Оформя се разбирането, че

младите ще четат основно електронни книги, а възрастните – основно печатни. Така в очакванията на анкетиранията относно бъдещето на печатните и електронните книги се очертават двойки клишета: елитарно – популярно, традиционно – модерно, възрастни – млади.

Установените разлики във възприемането на печатните и електронните книги, обаче, не би трябвало да се преувеличават, защото немалка част от интервюираните не изявяват категорично предпочитание за един от двата формата. Все пак анкетата дава основание за извода, че читателските нагласи показват устойчиво предпочитание към традиционното четене и печатните книги. Предпочитанието да се четат печатни книги и скептицизмът относно бъдещето на електронните книги съвпадат с читателските нагласи, установено с подобни, макар и значително по-представителни проучвания в чужбина.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Barómetro de diciembre 2014. No. 3047. pp. 10-11. Centro de Investigaciones Sociológicas. [online]. Retrieved from http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/.3040_3059/3047/es3047mar.pdf

Books and the Book Trade in 2015 (2014 figures). Retrieved from <https://www.buchmesse.de/en>

Books and the Book Trade in 2017. Buch and Buchhandel in Zahlen 2017. Retrieved from <http://www.boernsenverein.de/sixcms/media/summary/2017.en>

Comercio interior del libro en España 2016. p. 43. 2017. Retrieved from http://www.federacioneditores.org/img/documentos/comercio_interior_2016

E-Book Market Share in Europe. IDATE DigiWorld. 2104. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/292092/ebook-market-share-europe>

Etude des perceptions et usages du livre numérique 2014. Retrieved from <https://www.data.gouv.fr/fr/datasets/etude-des-perceptions-et-usages-du-livre-numerique-juin-juillet-2014/>

Global eBook Survey 2013 by Bookboon. Retrieved from <https://bookboon.com/blog/bookboon-coms-global-ebook-survey/>

Knigi i izdateli v sistemata ISBN. Natsionalen registar na izdavanite knigi v Balgariya. Dostapno na <https://www.booksinprint.bg> In Bulgarian

Knigoizdavane i pechat 2016. Natsionalen statisticheski institut. 2017. [online]. Dostapno na <https://www.nsi.bg/bg/content/15498/publikatsiya/knigoizdavane-i-pechat-> In Bulgarian

Miller, Clair Cain and Bosman, Julie. E-Books Outsell Print Books at Amazon. New York Times. 19 May 2011. [online]. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2011/05/20/technology/20amazon.html>.

Suich, Alexandra, 2014. Future of the Book. From Papyrus to Pixels Essay. The Economist. [online]. Retrieved from <https://www.economist.com/news/essays/21623373-while-something-old-and-powerful-encountered-vault..>

Sweney, Mark. E-books on Course to Outsell printed editions in UK by 2018. The Guardian. 4 June 2018. [online]. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2014/jun/04/ebooks-outsell-printed-editions-books-2018>

The UK Book Industry in Statistics 2016. The Publishers Association. Retrieved from <https://www.publishers.org.uk/resources/pa-publishing-yearbook/>

Totomanova, A.. and R. Stefanova. Mrezhovite resursi – chast ot pismenoto kulturno nasledstvo na sveta. *Biblioteka*. № 5, 2103. p.106 – 127. In Bulgarian

UK Publishing Has Record Year Up 7% to GBP 4.8 bn. Publishers Association. 26 April 2017. Retrieved from <https://www.publishers.org.uk/media-centre/news-releases/2017/uk-publishing-has-record-year-up>

* **Георги Александров** е асистент в катедра "Прес-журналистика и книгоиздаване" на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет "Св. Климент Охридски". Той е бил дългогодишен изпълнителен директор на *Егмонт-България*, национален филиал на мултинационалната група *Egmont Media* и регионален мениджър за Югоизточна Европа (1999-2012 г.). През 2012 г. основава Издателство "Книгопис" (България).
E-mail: georgi.b.alexandrov@gmail.com

**** Лилия Райчева е доктор, професор** в катедра "Комуникация и аудио-визуална продукция" на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет "Св. Климент Охридски". Нейният Hirsch индекс е 3. Тя е член на Управителния съвет на Акция COST IS 1402: *Еволюция на четенето в ерата на цифровизацията (E-Read)* и ръководител на научния колектив на Проект ДКОСТ 01/10 - 04.08.2017 на Националния фонд за научни изследвания на България.
E-mail: lraycheva@yahoo.com

***** Контрибутори:**

Георги Александров, Кристина Петрова и Петя Кънчева - книгоиздатели;
Доц. Антоанета Тотоманова, Ангелина Тодорова, Бистра Дончева, Велина Пешева,
Севдалина Малинова, Силяна Генова, Юлиана Станимирова-библиотечни мениджъри и служители;

Адриана Павлова и Анна Златанова (редактори);

Марио Йорданов, технически редактор;

Мая Манчева, мениджър в Библио.бг;

Румен Нинов, мениджър в книжарница „Orange“;

Стефания Терзиева и Цветомира Дичевска – студенти;

Светлана Дичева – журналистката;

Явора Пеева – преводач;

Георги Милев – лекар и Елена Желязкова – домакиня.

Всички те имат принос с отговорите си на въпросите от дълбочинните интервюта, в които са участвали .